

Portret van Constantijn Huygens

Jan Lievens (1607-1674)

Kleurenreproductie:
Jan Lievens (1607-1674),
*Portret van Constantijn
Huygens*,
paneel 99 x 84 cm,
bruikleen Musée de Douai,
Rijksmuseum, Amsterdam.

In zijn autobiografie beschrijft Constantijn Huygens zijn eigen uiterlijk als volgt: 'Ik heb namelijk van nature wijddenstaande, grote en uitpuilende ogen. Hun eigenaardige vorm is gewoonlijk al een symptoom van een minder sterk gezichtsvermogen...'. Die kenmerkende gelaatstrek, die op alle portretten van Constantijn Huygens te herkennen is maakte het mogelijk dat in 1936 een Franse kunsthistorica in het portret van een onbekende man dat geëxposeerd was in het museum van Douai in Frankrijk Constantijn Huygens herkende. Dat portret is sinds 1962 als bruikleen van het museum van Douai in het Rijksmuseum in Amsterdam en kan zo in de serie Openbaar Kunstbezit besproken worden. In het Rijksmuseum hangt het schilderij in de zaal waar ook de vroege werken van Rembrandt geëxposeerd zijn en dat is niet toevallig. De identificatie van de geportretteerde met Constantijn Huygens maakte het namelijk ook mogelijk om de maker van het portret te identificeren. En wel als Jan Lievens, de schilder die tussen 1625 en 1631 de vriend en waarschijnlijk ook de ateliernoot van Rembrandt was.

In de autobiografie die Constantijn Huygens tussen 1629 en 1631 schreef en waarin hij ook de meningen over de kunst van zijn tijd weer gaf beschrijft hij de kennismaking met deze twee jonge Leidse schilders Jan Lievens en Rembrandt van Rijn. 'Onder de keurbende heb ik opzettelijk een voortreffelijk paar Leidse jongelieden bewaard. Wanneer ik beweer, dat zij alleen hen evenaren, die ik onder zoveel beroemde stervelingen als wondermensen heb aangewezen, blijf ik nog beneden hunne verdienste, als ik zeg, dat zij hen binnen korte tijd zullen overtreffen voeg ik niets toe aan de verwachting, die alle kenners van hen koesteren na zulk een bewonderenswaardig begin.' Over Lievens vertelt Huygens met name nog dat hij een knaap is met grote geestvermogens, die al een omvangrijk oeuvre tot stand heeft gebracht. Vooral als portretschilder acht hij Lievens veelbelovend.

Uitgebreid vertelt Huygens ons over zijn ontmoeting met Lievens en Rembrandt en over een portret dat Lievens kort daarop van hem schilderde. 'Toen hij mij nog niet kende en ik toevallig eens met mijn broeder bij hem kwam, beving hem zulk een verlangen mijn gelaat te schilderen dat, toen ik gaarne op zijn verzoek had beloofd voor hem te zullen zitten, als hij

maar naar Den Haag wilde komen en bij mij zo lang logeren, hij enige dagen later kwam aanzetten en vertelde dat hij sedert die tijd 's nachts niet rustig had geslapen noch wakende met ongestoorde aandacht geheel aan zijn werk had kunnen geven. Mijn beeld had hem steeds zo levendig en helder voor de geest gestaan, dat hij eindelijk voor de aandrift was bezweken om alle uitstel te laten varen en de gelegenheid, om zijn begeerte te bevredigen, aan te grijpen.'

In de winter portretteerde Lievens de kleren van Huygens en zijn handen en in het begin van de lente zijn gezicht. Huygens vermeldt dat hij met het resultaat zeer tevreden is en dat het portret ook door vele anderen elke dag met de grootste bewondering bekeken wordt.

'Toch menen sommigen te moeten opmerken', schrijft hij, 'dat door het peinzend gelaat de opgewektheid van mijn geest minder goed tot haar recht komt. Maar ik wijs er op dat ik dit, om de waarheid te zeggen aan mij zelf te wijten heb, daar ik omstreeks die tijd in ernstige en gewichtige familiezaken zat en, zoals dat gaat, de zorgen, die ik in mijn binnenste trachtte te verbergen, in de uitdrukking van mijn gelaat en ogen niet onduidelijk aan het licht kwamen.' In Huygens' beschrijving van het portret dat Lievens van hem schilderde werden juist die details naar voren gebracht die ons bij de beschouwing van het portret het eerste treffen: de zorgvuldig geschilderde ineengevouwen handen, die kennelijk naar het leven geportretteerd zijn, en het ernstige gezicht met de peinzende, in zich zelf verzonken blik. Nog opvallender worden deze details van het portret door de rustige donkere kleuren waarin het geschilderd is: het grijs van de achtergrond en de verschillende tinten zwart van Huygens' kleding. Huygens is geheel conform de mode van de twintiger jaren gekleed: een breedgerande vilt-hoed, die over het voorhoofd gedrukt is, een liggende plooi kraag, die omstreeks 1622 de stijve plooi kragen verving, en een in een punt uitlopend wambuis, waaraan met strikken de pofbroek werd bevestigd. Over het wambuis draagt hij een overrok, dat is een soort cape, die aan de zijkant is opengesneden om de mouwen te laten zien, die uitgevoerd zijn in de stof van het wambuis. Aan een zwart lint op zijn borst hangt een cachet, dat gebruikt werd om te zegelen. Ook de baarddracht en de lengte van de haren is geheel in overeenstemming

met de in de twintiger jaren heersende mode.

Uit Huygens' beschrijving van het ontstaan van het portret weten we dat tussen het schilderen van handen en gezicht enige tijd verlopen is en dat verklaart misschien de wat ongelukkige verhoudingen tussen deze beide onderdelen van het portret: de rechterarm schijnt wat te lang te zijn en de kop wat te klein in verhouding tot de handen.

Constantijn Huygens was een heel belangrijke figuur in het culturele leven van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Net als zijn vader was hij secretaris van de Raad van State en wel achtereenvolgens in dienst van Frederik Hendrik, Willem II en Willem III. Als raadsman van Frederik Hendrik had hij grote invloed zowel op staatkundig als kunstgebied. Daarnaast was hij zeer geïnteresseerd in muziek; hij componeerde en speelde zelf ook verschillende instrumenten. Maar vooral belangrijk was hij als dichter, zowel in het Latijn en Frans als in het Nederlands.

De relaties van de twee jonge Leidse kunstenaars Rembrandt en Lievens met deze invloedrijke vertegenwoordiger van het hof waren van groot belang. Rembrandt kreeg via Huygens de opdracht voor een serie passiescenes voor Frederik Hendrik en Lievens heeft wellicht aan zijn bemiddeling te danken dat hij in 1632 een reis naar Engeland kon ondernemen.

Jan Lievens was in 1607 als zoon van een borduurder in Leiden geboren. Reeds als jongen van negen jaar komt hij in de leer bij de Leidse portretschilder Joris van Schoten. Omstreeks 1619 gaat Lievens naar Amsterdam en wordt daar leerling van de historieschilder Pieter Lastman, die in 1624 ook de leermeester van Rembrandt zou worden. Al op 14-jarige leeftijd vinden we Lievens als zelfstandig schilder in Leiden. Vanaf 1625 werkte hij daar nauw samen met Rembrandt.

Onze feitelijke kennis over Lievens' werk uit zijn Leidse jaren is maar heel beperkt. Het vroegst gedateerde werk, een biddende monnik, draagt de datum 1629. Zonder de gegevens, die Constantijn Huygens ons verstrekt, zou het niet zo vanzelfsprekend zijn om dit portret aan Jan Lievens toe te schrijven. Weliswaar verke-

ren we in de vrijwel unieke omstandigheid, dat we hier een portret hebben waarvan behalve de voorgestelde en de schilder ook de ontstaansgeschiedenis bekend is en dan nog wel uit een uitvoerig relaas van de voorgestelde zelf. Desondanks brengt het bevredigend dateren van het portret problemen met zich mee. Van stijlvergelijkingen kunnen we weinig hulp verwachten, omdat onze kennis van Lievens' werk uit de 20-er jaren weinig aanknopingspunten biedt. En helaas geeft Huygens ons geen jaartal op in zijn beschrijving over de ontmoeting met Lievens. In zijn autobiografie beschrijft hij de jaren 1596 tot 1614, maar hij behandelt daarin ook gebeurtenissen die na 1614 hebben plaatsgevonden. We kunnen Lievens' portret van Huygens plaatsen tussen 1625, het jaar waarin de schilder met Rembrandt ging samenwerken, en 1630, want in april 1631 hield Huygens op met het schrijven van zijn autobiografie.

Gezien het feit dat Lievens al in 1627/28 en in 1629 werken heeft vervaardigd voor Frederik Hendrik en een persoonlijke bemiddeling van Constantijn Huygens bij die aankopen wel voor de hand lag heeft men de datum van de eerste ontmoeting tussen Huygens en Lievens meestal gezet op 1626, en zodoende het portret gedateerd op 1626/27. Meer waarschijnlijk is het echter dat het portret in een van de winters tussen 1627 en 1630 is ontstaan. In 1630 bijvoorbeeld etste Rembrandt een portretje van zijn moeder waarop zij met gevouwen handen en met een voor zich uit gerichte blik aan een tafel zit. Kunnen beide jonge kunstenaars niet in hetzelfde jaar met een gelijke compositie zijn bezig geweest?

Wij hebben hier dan niet te maken met één van de eerste werken van een beginnend kunstenaar, maar met het werk van een schilder, die de mogelijkheden van het portretteren al terdege had kunnen onderzoeken. Daarom was hij in staat om behalve een goed gelijkend ook een psychologisch sprekend portret te schilderen.

A. A. E. Vels Heijn, *Rijksmuseum Amsterdam.*

